

Nexus-conferentie 2010

What's Next for the West? Superman meets Beethoven

Vrijdag 11 juni 2010
10.00 — 17.00 uur
Het Concertgebouw
in Amsterdam

Sprekers

George Steiner – Dominique de Villepin – Volker Schlöndorff
Colm Tóibín – Margaret MacMillan – Kishore Mahbubani
Russell Sherman – Nick Bostrom – Robert Kagan
Seyla Benhabib – Alexander Goehr – Michael J. Sandel
Horia-Roman Patapievici – Hartmut Haenchen

In het kader van het Holland Festival

Aanmelden

U bent van harte welkom als bezoeker van de conferentie, maar het vooraf reserveren van een entreebewijs is verplicht. U dient zich op te geven met de *Aanmeldingskaart* in het midden van deze brochure of via onze website, www.nexus-instituut.nl.

De toegangsprijs van de conferentie bedraagt € 85,00. Bent u abonnee op het tijdschrift *Nexus*, dan betaalt u slechts € 50,00. U kunt dan bovendien maximaal drie introducés meenemen, eveneens voor € 50,00 p.p. Jongeren (tot 26 jaar) betalen € 25,00 onder meezending van een kopie van een identiteitsbewijs. Indien u zich met de *Aanmeldingskaart* opgeeft als nieuwe abonnee van *Nexus*, kunt u direct gebruikmaken van de aantrekkelijke abonneekorting op de toegangsprijs van de conferentie. Bij de toegangsprijs zijn de kosten van consumpties (tijdens de pauzes en de lunch) inbegrepen. Na ontvangst van uw aanmelding ontvangt u tijdig (doch uiterlijk een week tevoren) een bevestigingsbrief, uw entreebewijs en een routebeschrijving. Wanneer u een Nederlandse bankrekening heeft, wordt het bedrag automatisch door ons geïnd. U wordt verzocht daartoe op uw *Aanmeldingskaart* het nummer van uw bankrekening in te vullen.

U kunt uw aanmelding kosteloos doch uitsluitend *schriftelijk* annuleren door uw kaarten voor 1 juni terug te sturen aan het Nexus Instituut. Na 1 juni wordt u echter ook bij annulering de volledige toegangsprijs in rekening gebracht. Wanneer u zich inschrijft, gaat u akkoord met de hier genoemde voorwaarden.

Wij raden u aan bij reservering *na 1 juni* telefonisch te informeren naar de beschikbaarheid van plaatsen.

De conferentie vindt plaats in Het Concertgebouw in Amsterdam (parkeergarage Museumplein, zie ook www.concertgebouw.nl). De voertaal van de conferentie is Engels. Wijzigingen in het programma voorbehouden.

Op de avond van de Nexus-conferentie vindt in dezelfde zaal een uitvoering plaats van Beethovens *Negende Symfonie* door Anima Eterna Brugge onder leiding van Jos van Immerseel (zie p. 14). Kaarten voor dit Holland-Festivalconcert kunt u met aantrekkelijke korting bestellen met de *Reserveringskaart* in deze brochure. Voor meer informatie, zie ook www.hollandfestival.nl.

De voordrachten op de conferentie zullen door de sprekers worden omgewerkt tot essays. Deze essays worden gepubliceerd in *Nexus 57*, te verschijnen in het voorjaar van 2011. Voor voorintekening, zie de *Bestelkaart*.

U kunt het Nexus Instituut bereiken door tijdens kantooruren te bellen naar 013-466 3450 of te e-mailen naar info@nexus-instituut.nl. Meer informatie over de activiteiten treft u aan op www.nexus-instituut.nl.

Programma Nexus-conferentie

Vrijdag 11 juni 2010

- 10.00 u. Welkom *Rob Riemen*
- 10.05 u. Keynote lezing *George Steiner*
- 11.00 u. Pauze
- 11.30 u. I. BEETHOVEN'S GREAT EXPECTATIONS
Discussie met *Seyla Benhabib, Alexander Goehr, Hartmut Haenchen, Horia-Roman Patapievici, Volker Schlöndorff* en *Colm Tóibín* onder leiding van *Rob Riemen*
- 13.00 u. Lunch
- 14.00 u. *Russell Sherman* speelt Ludwig van Beethoven, Op. 109, met toelichting
- 14.45 u. Pauze
- 15.15 u. II. WAITING FOR SUPERMAN
Discussie met *Nick Bostrom, Robert Kagan, Kishore Mahbubani, Margaret MacMillan, Michael J. Sandel* en *Dominique de Villepin* onder leiding van *Rob Riemen*
- 17.00 u. Einde

's Avonds vindt in de Grote Zaal van het Concertgebouw om 20.15 u. een uitvoering plaats van de *Negende Symfonie* van Ludwig van Beethoven door Anima Eterna Brugge onder leiding van Jos van Immerseel. U bent van harte uitgenodigd tijdig entreebewijzen voor dit bijzondere concert te bestellen bij het Holland Festival. Als u gebruikmaakt van de *Reserveringskaart* in deze brochure, profiteert u van een aantrekkelijke korting op de entreeprijs.

What's Next for the West?

Superman meets Beethoven

De vreemdeling die plotseling — niemand had hem zien aankomen — naast de fontein op het zonovergoten plein om zich heen stond te kijken met een blik alsof hij iemand zocht, viel onmiddellijk op, en niet alleen door zijn wel erg curieuze verschijning: die van een grote gespierde man in een nietsverhullend blauw pak met een rode S midden op de brede borst, met bruine laarzen en een lange rode cape! Ook iemand in meer alledaagse kledij zou vrijwel direct herkend zijn als 'niet van hier'. Iedereen kende namelijk iedereen, want het was alweer jaren geleden dat een sterveling waardig was bevonden te worden verwelkomd in wat nog steeds het Elysium werd genoemd.

Dit was natuurlijk een wat ouderwets woord, en Nietzsche had dan ook ooit voorgesteld de plaats om te dopen tot 'Eeuwige rustplaats voor werkloze helden', maar daar waren de verhevenen in grote meerderheid toch tegen geweest. 'Een te negatieve benaming,' luidde de kritiek, ofschoon een enkeling tegenover vrienden wel wilde toegeven dat er een zekere waarheid school in de typering van de filosoof met de grote snor en de sombere ogen. Ontstegen als ze waren aan het aardse, verheven boven de tragiek van het mensenbestaan, was de noodzaak, die tot in het diepst van hun ziel gevoelde prikkel om te scheppen, verdwenen, en ieder, niemand uitgezonderd, ervoer dat als het eeuwige verlies van hun grootste liefde. Een nieuweling die in alle onwetendheid sprak over 'het Paradijs' werd streng en vermanend toegesproken: 'Dit is *geen* Paradijs! Dit is het Elysium: hemels en comfortabel, maar tegelijk niet meer dan het eeuwige ballingsoord van grote geesten. Het Paradijs is voor heiligen en goede mensen. Hier...' De spreker deed er verder het zwijgen toe, want het vervolg was te pijnlijk. Hier waren zij: grote geesten, genieën, scheppers van de grootste werken — maar als mens zo klein, zo onmogelijk, zo egoïstisch, zo intolerant, zo ongeïnteresseerd in familie, kinderen, soms zelfs in de maatschappij. De enige positieve menselijke kwaliteit waar de meesten van hen over beschikten, was de gave van vriendschap — maar alleen voor die ene uitverkorene die ze wel liefhadden. En dat, zo beseften zij zelf ook, was onvoldoende om op te stijgen naar het Paradijs. Wagner had ooit over de zwijgzame Nietzsche opgemerkt dat die chagrijnig was over het feit dat er toch een God was. Maar opnieuw zat er wel een kern van waarheid in Nietzsches repliek: toen hem dit ter ore kwam, zei hij dat alleen al het feit dat Richard Wagner hier was, het ultieme bewijs was dat deze plaats niet het Paradijs, zelfs niet de Graalsburch kon zijn en dat God hier bij uitstek de Grote Afwezige was.

Het was Thomas Mann die in dit ondanks de uitbundig schijnende zon toch melancholieke oord de vreemdeling herkende als Superman. Al te goed kon Mann zich herinneren dat in hetzelfde jaar dat hij naar Amerika was geëmigreerd, ook deze 'Superman' zich daar had gemanifesteerd. En, beter bekend met omgangsvormen dan de meeste geesten daar (met Goethe had hij het er wel eens over hoe spijtig het was en slecht voor het aanzien dat zoveel intellectuelen en kunstenaars de kunst van de hoffelijkheid niet wisten te betrachten), besloot hij zich te ontfermen over de onverwachte gast die zich duidelijk niet thuis voelde. Toen Superman hem liet weten zeer graag Beethoven te willen spreken, was zijn ontmoedigende antwoord dat dit hoogstwaarschijnlijk niet mogelijk zou zijn. De Meester, sprak Mann op plichtige toon, behoorde

tot die kleine elite van allergrootste kunstenaars die *wel* waren blijven werken, en die niet wilden verzaken wat zij als hun levensopdracht zagen: het allerhoogste openbaren. Kenners als Von Bülow en Glenn Gould waren overigens eensgezind van mening dat de hierboven geschapen composities onspeelbaar waren, dat de schoonheid ervan ver boven het menselijk gehoor uitsteeg. Hoe dan ook, Beethoven werd niet graag in zijn teruggetrokken bestaan gestoord, en zijn doofheid maakte elk gesprek zo moeilijk dat hij helemaal geen onbekenden wilde ontmoeten.

De teleurstelling op het gezicht van Superman was zo groot dat Mann medelijden kreeg en zei: ‘Misschien dat de Onsterfelijke Geliefde kan helpen?’

‘Wie?’

‘De Onsterfelijke Geliefde! Zo heet zij hier nog steeds. Aan haar was het dat Beethoven in zijn beroemdste brief schreef: “Kun jij veranderen dat ik niet geheel de jouwe en jij niet geheel de mijne zal zijn?” en nu zij, een daad van goddelijke genade, toch en nu voor altijd bij hem is, kan en wil hij haar niets weigeren.’

Zij troffen de jonge vrouw met het mooie bleke gelaat en de zachte blauwe ogen goed-gehumeurd, de laatste hand leggend aan een creatie met zonnebloemen à la Van Gogh. ‘Ludwig heeft hier nog alle tijd om te componeren, en ik geloof dat u niet voor niets alle moeite hebt gedaan om helemaal hierheen te komen,’ was haar kordate antwoord, nadat Mann had uitgelegd wie Superman was en waarvoor hij was gekomen.

De weergave van dit gesprek hebben we te danken aan het feit dat Beethoven ook in het Elysium zijn beroemde *Konversationshefte* was blijven gebruiken, die hij bijhield sinds hij op zijn vijfendertigste geheel doof was geworden, en daarbij aan de observaties van Thomas Mann, die gehoor had gegeven aan Beethovens dringende verzoek vooral te blijven.

Geholpen door zijn journalistieke ervaring kon Superman in korte bewoordingen weergeven wie hij was en vertellen over zijn bovenmenselijke krachten, zijn streven om goed te doen en het kwaad te bestrijden. Hij was een held — voor velen de laatste held. Hij was opgegroeid met de gedachte dat alle ellende onder de mensen te wijten was aan een enkeling die de macht had om veel kwaad te doen. Maar langzaam maar zeker was hij daar steeds meer aan gaan twijfelen. Er was onrust, een sfeer van crisis, steeds vaker geweld om niets. Hij voelde spanningen, aardse trillingen van angst, afgunst, boosheid, in zo een hoge frequentie dat het leek alsof een uitbarsting onvermijdelijk zou zijn.

Superman zweeg. De onsterfelijke geliefde vroeg: ‘Maar wat wilt u nu van Beethoven?’

Superman: ‘Ik zal het volgende nooit vergeten. Ik was nog kind, thuis, mijn moeder luisterde naar muziek, er kwam gezang, een koor: “*Alle Menschen werden Brüder...*” Ik vroeg: “Wat is dat, *alle Menschen werden Brüder?*” en mijn moeder antwoordde: “Dat is *beschaving*, mijn zoon, het is wat goed en edel is.” Dat zei mijn moeder. En nu, nu is het net alsof dat goede en edele er niet mag zijn, alsof het wordt teruggenomen.’ Superman zag niet hoe Beethoven en Thomas Mann op dat moment snel een betekenisvolle blik wisselden, en hij vervolgde: ‘Er gebeurt zoveel. Ik weet niet of ik het kan, de wereld redden. Mag de mensheid dat van mij verwachten? Hoe kan de mensheid blijven bestaan zonder beschaving, zonder het goede en edele? Wie zal het hun geven? U, Beethoven, u was een held in uw tijd! Kunt u, wilt u de mensen het goede en edele teruggeven?’

De onsterfelijke geliefde was zichtbaar ontroerd. Mann keek met gespannen blik naar Beethoven, die in zijn sierlijk krullende handschrift slechts vier woorden schreef: ‘Mijn tijd is voorbij.’ Hij maakte al aanstalten om te gaan, maar zij die hij niets kon

weigeren hield hem tegen en schreef: 'Geloof ik niet!' Later zou Mann vertellen dat Beethoven, als een arts die bij een zieke een diagnose moest stellen, tal van vragen en opmerkingen op Superman afvuurde.

'De mensen moeten zich verheffen!'

'Hoe?'

'*Sursum corda!* Ethiek! Waar streven de mensen nu naar?'

Superman, zonder aarzeling: 'Geld, geluk, gezondheid, zekerheid, nuttig zijn.'

Beethoven: 'Alleen deugd maakt gelukkig, niet geld. Alleen kunst en kennis kunnen de mensen verheffen tot de Godheid. Wat leren de mensen nu?'

Superman: 'Techniek, economie, organisatiekunde, massacommunicatie, praktische kennis.'

Toen Beethoven dit las, schudde hij zijn hoofd en schreef: 'Filosofie? Poëzie?'

Superman: 'Niet echt belangrijk. Soort van vermaak.'

Beethoven schreef nu driftig: 'Altijd veel gelezen! Goethe, Schiller, Plutarchus, Bijbel, Shakespeare. Altijd de beste en hoogste wijsheid van elk tijdperk willen kennen. De kunst? De goddelijke kunst?'

Superman zette een ? ten teken dat hij de vraag niet begreep.

Beethoven: 'Het goede bestaat niet zonder schoonheid en openbaring van de waarheid. De morele wet in ons en de sterrenhemel boven ons. Kant!'

Superman, die niet wist wat hierop te antwoorden, haalde in een gebaar van machteloosheid zijn schouders op. Beethoven pakte opnieuw het schrift en schreef: 'Muziek, mijn muziek, *tönende Ethik!* Harmonie. Uitdrukking eeuwige!!'

Superman, die werkelijk niet meer begreep waar Beethoven het over had, wierp een wanhopige blik naar Mann en de geliefde. Die laatste pakte het schrift en schreef: 'Te abstract! Antwoord: wat maakt mensen goed en edel?'

Beethoven: 'Vriendschap!'

Superman ontspande en schreef: 'Nu *Facebook, Hyves*, velen wel meer dan honderd vrienden.' Drie ongelovige gezichten starden hem aan. Beethoven, die zonder abstracties wilde proberen nog beter antwoord op de vraag te geven, schreef: '*Entsagung!* Vreugde door lijden heen. Leven opofferen voor al wat verheven is. Kunst!'

Superman: 'Kunt u iets doen?'

Beethoven schudde mistroostig zijn hoofd: 'Alles al gegeven. Grote werken. De *Negende!*' Hij stond op, gaf Superman een stevige hand en verliet de kamer, gevolgd door de jonge vrouw.

'Ik moet u iets bekennen,' zei Mann toen hij Superman uitgeleide deed. 'U sprak over het goede en edele, over dat wat door de Meester zo groots en voor eeuwig is verklankt in zijn *Negende Symfonie*, en over dat dat is weggenomen. Welnu, u moet weten dat ik het heb weggenomen, althans, een held die door mij in het leven is geroepen, Adrian Leverkühn. U kunt er, als u tijd heeft, meer over lezen in mijn roman *Doktor Faustus*.'

'En waarom?' vroeg Superman, op een toon waarin zowel verbazing als verontwaardiging doorklonk.

'Omdat deze muziek, juist deze muziek, niet een leugen, parodie, kitsch mocht worden. Deze muziek moest gered worden. Duitsland had er geen recht meer op,' en er klonk verbittering in zijn stem.

'En nu?' vroeg Superman, terwijl hij aanstalten maakte om af te dalen naar de aarde.

‘Ik weet het niet,’ antwoordde Mann. ‘Ik weet niet of de sterfelijken nog in ons onsterfelijken geïnteresseerd zijn. Ik weet niet of Beethovens verheven idealen, verdreven en verdwenen in mijn tijd, nog passen bij de verwachtingen van nu. Misschien is het al lang tijd voor iets echt nieuws. Maar daalt u af. Er komt een Nexus-conferentie over deze vragen. Wie weet kan men daar u vertellen wie of wat de beschaving redden kan, het edele en goede, en de menselijke broederschap kan laten voortbestaan. *Valc.*’

Eerste debat. Beethovens grote verwachtingen

Een eeuw geleden was Beethovens tijd nog niet voorbij. Integendeel. In 1903 publiceert de — nu geheel ten onrechte vergeten — schrijver en essayist Romain Rolland in Frankrijk zijn *Vie de Beethoven*. Het is het eerste boekje van een reeks over ‘helden die Europa, nu het stikt in zijn materialisme en egoïsme, als frisse lucht zou moeten verwelkomen’. Beethoven wordt erin gepresenteerd als de grootste moderne held, die de tragedie van zijn bestaan (doof, onbegrepen en eenzaam) aanvaardt om met zijn kunst ons vreugde en troost te schenken, een voorbeeld te zijn van vrijheid, waardigheid en medemenselijkheid. Ieder die kan lezen, heeft dat boekje gelezen — en gelooft in de idealen en grootheid van Beethoven. Een jaar eerder nog schroomden kunstenaars als Mahler, Klimt en Hoffmann niet om rondom Max Klingers standbeeld van Beethoven in Wenen een tempel aan hem te wijden! Beethoven zal de wereld redden! De kunst zal verlossen...

Wat was de betekenis van die grote verwachtingen, en waarom is Beethovens cultuurideaal het onze niet meer?

Beethovens wereldbeeld was dat van een hoge cultuur, van verheven idealen, van verheffing van de mensen en van de kunstenaar als de Griekse mythologische held Prometheus die de beschaving redt. Vanwaar dit streven? Wat is het wezen en de betekenis van een hoge cultuur? Wat zijn haar premissen, politieke implicaties, religieuze vooronderstellingen? Wat is haar mensbeeld? Welke waarden worden gecultiveerd? En vanwaar de grote verwachtingen van de kunst? Vanwaar de heldenstatus van Beethoven als de nieuwe Prometheus, de kunstenaar-redder? Waarom geloofde Beethoven in de morele waarde van kunst als een macht die de mensheid kan verlossen, die broederschap schenkt?

Hoe dan ook: *das war einmal...* De raad van Goethes Faust, ‘Wat men geërfd heeft, krijgt men slechts te leen / leer het te bezitten door het te verwerven’, is, als het om Beethovens verwachtingen gaat, niet aan ons besteed. Integendeel, groot is ons wantrouwen ten aanzien van het klassieke beschavingsideaal. Maar waarom bestaat dat ideaal van de hoge cultuur niet meer? Welke premissen (religieus, politiek, sociaal) zijn de onze niet meer en waarom? En wat weten wij nu beter dan Beethoven? Dat meer cultuur niet tot meer beschaving leidt; dat een aristocratische cultuur niet past bij de idealen van de democratie; dat God niet bestaat en dat mensen zich niet hoeven te verheffen, maar vrij moeten zijn om hun eigen keuzes te maken; dat wetenschap en technologie meer kunnen dan poëzie en filosofie... Maar zijn wij wel zo veel beschaafder dan toen? Wat is nu nog de betekenis van Beethovens scheppingen nu we zijn ideeën en idealen niet meer delen? Is er een toekomst voor de Europese cultuur?

Tweede debat. Superman verwachten

Beethoven wist het zelf ook: ‘Mijn tijd is voorbij.’ Maar welke verwachtingen hebben wij? Wat is ons streven? Ons beschavingsideaal is al lang niet meer gebaseerd op kunst,

filosofie en poëzie. Meer vertrouwen hebben wij in recht, wetenschap, techniek, globalisering, kracht en macht. We hoeven niet zo nodig wijs te zijn, maar we begrijpen dat we *smart* moeten zijn. In plaats van een metafysische cultuur hebben we politiek-democratische waarden; in plaats van Beethovens aristocratische mensbeeld koesteren wij democratie, liberalisme en kapitalisme. Waarden, weten wij nu, zijn niet absoluut, maar pluriform en soms ook relatief. Ethiek is vervangen door politiek. De kunsten zijn maatschappelijk irrelevant en kennis van de kunsten bestaat niet meer. We spelen nog wel de symfonieën van Beethoven — maar wat horen we nog?

De hoge verwachtingen die we ten aanzien van dit beschavingsideaal hebben, zijn echter aan steeds meer twijfel onderhevig. Meer democratie bracht niet meer menselijke broederschap; de economische groei bracht ook een mondiale milieucrisis; meer techniek geeft geen betere antwoorden op existentiële vragen; de financiële crisis vernietigt de sociale cohesie; de welvaart heeft de agressie niet verminderd; en veel vertrouwen hebben we niet meer in de maatschappelijke elites. Amerika is in verval en Europa is machteloos, en alle spoken van de jaren dertig keren terug: nationalisme, populisme, extremisme, racisme, antisemitisme.

Waarom, en wat zijn de consequenties? Waren onze verwachtingen (opnieuw) misplaatst, of niet, en waarom? Welke waarden cultiveren we nu? Wat zou in de eenentwintigste eeuw ons beschavingsideaal moeten zijn, wat de beste en hoogste waarden, en hoe kunnen we dat ideaal realiseren? Wat is zijn fundament; wat zijn de politieke, religieuze en sociale premissen? Welke ideeën en instellingen zijn essentieel voor een eenentwintigste-eeuws beschavingsideaal? Kan beschaving bestaan zonder hoge cultuur, zonder een metafysisch ideaal, zonder transcendente waarden, of leert de geschiedenis juist dat hoge cultuur en beschaving niets met elkaar van doen hebben? Wat zal ons betere mensen maken, het edele en goede weer teruggeven? Welke bronnen zijn voor ons nog geloofwaardig? Wat is de basis van onze moraal en het wezen van menselijke waardigheid? Welke ideeën en factoren zullen de toekomst van onze beschaving bepalen? Wat zijn de bedreigingen en mogelijkheden van het westerse beschavingsideaal voor de nabije toekomst? Of ligt ook onze toekomst in het Oosten, en komt er een nieuwe, door de economie aangedreven wereldbeschaving?

Giuseppe Verdi, componist én politicus met een heilig geloof in de macht van de kunst en de menselijke vrijheid, merkte in een van zijn brieven op: *‘Torniamo all’antico: sarà un progresso* — Laten we terugkeren naar het verleden: het zal een vooruitgang zijn.’ Stel dat we deze raad in ieder geval voor een moment in overweging nemen: welke betekenis kan er voor ons schuilen in de kunst en het cultuurideaal van Beethoven? Waarom nog luisteren naar zijn *Negende Symfonie*? Is een terugkeer naar dat verleden een welkome renaissance of is het de gevaarlijke nostalgie van de ‘conservatieve revolutie’? Want hoe zijn Beethovens idealen te verenigen met de premissen van onze tijd?

Elke beschaving is een weerspiegeling van een idee van menselijke grootheid. Ooit was Beethoven een held. Te midden van de crisistijd, de jaren dertig van de twintigste eeuw, creëerden Jerry Siegel en Joe Shuster een nieuwe held: Superman. Wie is nu onze ware held, Superman of Beethoven, en wat verwachten wij? Wat is de toekomst van de westerse beschaving? Waarin schuilt het geheim van een wereld waarin alle mensen elkaars broeder zijn?

Sprekers

SEYLA BENHABIB (Turkije, 1950) is een van de meest invloedrijke filosofen van onze tijd. Zij is hoogleraar politieke wetenschappen en filosofie aan Yale University en heeft veel gepubliceerd over Hannah Arendt, de Frankfurter Schule en Jürgen Habermas, en over de rechten van migranten, vluchtelingen en buitenlanders. Vorig jaar kreeg zij de prestigieuze Ernst Bloch Prize toegekend voor haar filosofische verkenningen van de 'pluriforme samenleving'. Recent verscheen van haar *The Rights of Others. Aliens, Citizens and Residents* (2004), *Another Cosmopolitanism*, et. al. (2006), en *Migrations and Mobilities. Gender, Borders and Citizenship*, red., met J. Resnik (2009). In 2000 bekleedde zij de Spinoza-leerstoel aan de Universiteit van Amsterdam.

NICK BOSTROM (Zweden, 1973) is directeur van het Future of Humanity Institute en hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Oxford. Voordien was hij verbonden aan Yale. Bostrom, wiens boeken vertaald zijn in negentien talen, is afkomstig uit de wereld van de natuurkunde, de *computational neuroscience*, de wiskunde en de filosofie. Zijn onderzoek concentreert zich op de grondslagen van waarschijnlijkheidstheorieën, wetenschapsmethodologie en rationaliteit, met bijzondere aandacht voor 'de maakbare mens', de risico's van mondiale catastrofes, ethiek en de toepassing van voortschrijdende technologieën. Het tijdschrift *Foreign Policy* noemde Bostrom in 2009 'een van de honderd intellectuelen die er in de wereld toe doen'.

ALEXANDER GOEHR (Duitsland/Verenigd Koninkrijk, 1932) is een zeer voor-
aanstaande moderne componist. Zijn vader, de Schönberg-dirigent Walter Goehr, vestigde zich in 1933 met zijn gezin in Engeland. Alexander Goehr, die heeft gestudeerd in Manchester en bij Olivier Messiaen in Parijs, groeide in de jaren zestig uit tot prominente voorman van de avant-gardemuziek, met de opera *Arden must die* (1966), het muziektheaterstuk *Triptych* (1968-'70) en het orkestwerk *Metamorphosis/Dance* (1974). Met *Psalm IV* (1976) ging Goehr over op een meer modale harmonische wijze van componeren, resulterend in opera's als *Behold the Sun* (1985), cantates als *The Death of Moses* (1992) en diverse kamer- en orkestwerken. In zijn composities (uitgevoerd onder dirigenten als Boulez, Barenboim, Haitink en, vooral, Knussen) heeft Goehr zich toegelegd op het schrijven van muziek waarin elementen van verschillende muzikale culturen en tijden bijeengebracht zijn. Van Goehr, die van 1976 tot 1999 muziekhoogleraar was aan Cambridge University, gaat dit najaar de opera *Promised End* (naar Shakespeares *King Lear*) in première.

HARTMUT HAENCHEN (Duitsland, 1943) maakte als cantor van het Dresdner Kreuzchor al op zeer jonge leeftijd indruk. Na een studie aan het conservatorium in Dresden rees zijn ster snel: hij werd dirigent bij gerenommeerde gezelschappen als het Dresdner Philharmoniker en de Deutsche Staatsoper in Berlijn. In 1986 werd hij aangesteld als muzikaal directeur van De Nederlandse Opera en als chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest en het Nederlands Kamerorkest. Haenchens grote muzikale intelligentie en eruditie hebben geresulteerd in vernieuwende producties die De Nederlandse Opera wereldfaam hebben bezorgd. Zijn

Amsterdamse *Ring des Nibelungen*-cyclus van eind jaren negentig geldt bij kenners als een van de beste uitvoeringen ooit van Wagners opera. Inmiddels heeft hij met vrijwel alle grote orkesten en operagezelschappen van de wereld successen geboekt. Haenchen, die ook verscheidene belangrijke publicaties op zijn naam heeft staan, heeft zich voor de nabije toekomst verbonden aan het Teatro Real in Madrid en het Royal Opera House Covent Garden in Londen.

ROBERT KAGAN (Griekenland, 1958), historicus en politiek wetenschapper, doceert aan Georgetown University. Zijn politieke inzichten hebben grote invloed gehad op het beleid van president George W. Bush. Hij schreef *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order* (2003), dat wereldwijd een bestseller werd. Met boeken als *Dangerous Nation: America's Place in the World from its Earliest Days to the Dawn of the Twentieth Century* (2006) en *The Return of History and the End of Dreams* (2008) en met zijn artikelen voor de *Washington Post*, *The New Republic* en *New York Times* bestendigde Kagan zijn naam als gezaghebbend politiek denker, die al jaren achtereen op de *Foreign Policy*-lijst van de honderd meest invloedrijke intellectuelen ter wereld staat. Momenteel is hij ook als Senior Associate verbonden aan de Carnegie Endowment for International Peace.

MARGARET MACMILLAN (Canada, 1943) is een eminent historica, die faam verwierf met haar veelbekroonde *Peacemakers: The Paris Peace Conference of 1919 and Its Attempt to End War* (2002, ook bekend onder de titel *Paris 1919: Six Months That Changed the World*). Zij is hoofd van St. Anthony's College (Universiteit van Oxford) en hoogleraar internationale geschiedenis. MacMillan is eveneens expert op het gebied van huidige internationale betrekkingen en beschikt over een scherp oog voor de historische spanningen 'op het breukvlak van twee eeuwen', in het bijzonder die van rond de Eerste Wereldoorlog. Twee jaar terug verscheen van haar *The Uses and Abuses of History*.

KISHORE MAHBUBANI (Singapore, 1948) is *Dean* van de Lee Kuan Yew School of Public Policy aan de Nationale Universiteit van Singapore en een van Azië's meest gezaghebbende publieke intellectuelen. Van 1971 tot 2004 was hij werkzaam in de diplomatieke dienst van Singapore, onder meer als ambassadeur bij de Verenigde Naties, waar hij tweemaal de VN-Veiligheidsraad voorzat. Mahbubani is internationaal bekend geworden met boeken als *Can Asians Think? Understanding the Divide Between East and West* (2001) en *The New Asian Hemisphere: The Irresistible Shift of Global Power to the East* (2008), waarin de groei van de Aziatische macht en de neergang van de westerse invloed in de wereld centraal staan. Mahbubani kreeg in maart 2009 van de *Financial Times* een plaats op de lijst van de vijftig belangrijkste denkers van nu over de toekomst van het kapitalisme.

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI (Roemenië, 1957) behoort als arts, essayist, polyglot en polyhistor tot de intellectuele voorhoede van Roemenië. Hij studeerde natuurkunde en werkt momenteel aan een proefschrift in de filosofie. Patapievici staat aan het hoofd van het prestigieuze Roemeens Cultureel Instituut en is hoofdredacteur van het gezaghebbende culturele tijdschrift *Idei în dialog*. Als lid van de Nationale Raad voor de Studie van de Securitate-archieven pleitte hij voor meer openheid

over de geheime dienst van het vroegere communistische regime in Roemenië. Patapievici is volgens velen een van de aanvoerders van de geestelijke en intellectuele renaissance die Oost-Europa na de omwentelingen thans doormaakt.

ROB RIEMEN (1962) is oprichter-directeur van het Nexus Instituut en hoofdredacteur van *Nexus*. Vorig jaar verscheen van hem *Adel van de geest. Een vergeten ideaal* (Atlas), dat inmiddels in dertien talen is vertaald.

MICHAEL J. SANDEL (Verenigde Staten, 1953), politiek filosoof en hoogleraar bestuurskunde aan Harvard University, verkreeg grote bekendheid met zijn 'socratische' debatten over ethische, morele en principiële vraagstukken tijdens massaal bezochte hoorcolleges. Hij vestigde zijn naam met *Liberalism and the Limits of Justice* (1982) en publiceerde vorig jaar zijn magnum opus *Justice: What's the Right Thing to Do?* (Ned. vert. *Rechtvaardigheid. Wat is de juiste keuze?*). Sandel, die jarenlang zitting had in een belangrijke commissie die de Amerikaanse president adviseerde inzake ethiek en biotechnologie, heeft zijn ethische bezwaren tegen een verregaande toepassing van *human enhancement* neergelegd in *The Case against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering* (2007). Sandel verzorgde in december 2007 een Nexus-masterclass in Tilburg en hield vorig jaar de prestigieuze Reith Lectures bij de BBC.

VOLKER SCHLÖNDORFF (Duitsland, 1939), algemeen beschouwd als een van de allergrootste filmregisseurs ter wereld, begon zijn carrière als assistent van Louis Malle en Alain Resnais. Met zijn Musil-adaptatie *Der junge Törless* (1966) ving hij een reeks boekverfilmingen aan die zou uitgroeien tot een uniek filmisch 'geheugen van Europa'. Voor films als *Die verlorene Ehre der Katharina Blum* (naar het boek van Böll, 1973), *Die Blechtrommel* (Grass, 1979, bekroond met een Oscar en een Gouden Palm), *Eine Liebe von Swann* (Proust, 1984), *Death of a Salesman* (Miller, 1985) en *The Handmaid's Tale* (Atwood, 1990) oogste hij wereldwijd de hoogste lof. Ook zijn meer politiek geïnspireerde films als *Der neunte Tag* (2004) en *Strajk* (2008) en zijn operaregie hebben altijd in het middelpunt van de publieke belangstelling gestaan. Met zijn 'tijdloze' films belichaamt Volker Schlöndorff, die in 2008 zijn autobiografie *Licht, Schatten und Bewegung* publiceerde, in essentie een halve eeuw Duitse en dus Europese geschiedenis: het *Wirtschaftswunder*, de revolutie in de jaren zestig, de 'Duitse herfst' en de Val van de Berlijnse Muur.

RUSSELL SHERMAN (Verenigde Staten, 1930) heette onlangs in de *New York Times* 'eenvoudigweg een van de beste pianisten van dit of enig ander land'. Hij maakte zijn solodebuut op vijftienjarige leeftijd, spoedig gevolgd door zijn orkestdebuut bij de New York Philharmonic onder Leonard Bernstein. Sindsdien is Sherman te beluisteren geweest op alle grote concertpodia van de wereld en bracht hij talloze concertopnamen uit. Zijn op cd verschenen complete pianosonates van Beethoven worden door kenners tot de absolute top gerekend. Sherman, ook wel omschreven als een 'true Renaissance man', publiceerde in 1996 de essaybundel *Piano Pieces*, een monumentale reflectie op zijn ervaringen als pianist en leraar. Hij studeerde bij Eduard Steuermann en behaalde een graad in de geesteswetenschappen aan Columbia University. Hij heeft gedoceerd aan het New England Conservatory in Boston en wordt nog altijd door pers en publiek op handen gedragen om zijn poëtisch spel.

GEORGE STEINER (Frankrijk, 1929) wordt met enig recht ‘de laatste Europeaan’ genoemd. Zijn joodse ouders verlieten het door toenemend antisemitisme geteisterde Wenen in 1924 en vestigden zich in Parijs, waar George Steiner werd geboren. Begin 1940 ontvluchtte de familie Europa en streek neer in New York. Na zijn taal- en letterkundestudies aan de universiteit van Chicago ging Steiner terug naar Europa. Wat Steiner aan de universiteiten van Cambridge en Genève heeft gedoceerd, kan het beste worden omschreven als: oefening in het lezen van de klassieken, de grote werken die hun zeggingskracht blijven behouden. Als briljant essayist met een oneigentijdse eruditie werd hij wereldberoemd met *Tolstoy or Dostoevsky. An Essay in the Old Criticism* (1959), *The Death of Tragedy* (1961), *Language and Silence* (1967), *In Bluebeard’s Castle: Some Notes towards the Redefinition of Culture* (1971), *After Babel* (1975), *Real Presences* (1986), *No Passion Spent: Essays 1978-1995* (1996), zijn autobiografie *Errata* (1998), *Grammars of Creation* (2001), *Lessons of the Masters* (2004), *The Idea of Europe/De idee Europa* (2004, uitgaven van het Nexus Instituut), *Dix raisons (possibles) à la tristesse de la pensée* (2005, in vertaling gepubliceerd in *Nexus* 46) en *My unwritten books* (2008).

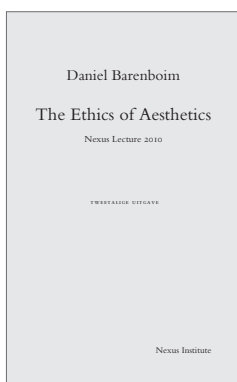
COLM TÓIBÍN (Ierland, 1955) wordt door velen gezien als de belangrijkste hedendaagse schrijver uit Ierland. Na een studie geschiedenis en Engels aan het University College in Dublin vertrok hij in 1975, het jaar waarin de Spaanse dictator Franco stierf, naar Barcelona, waar hij drie jaar lang Engelse les gaf. Zijn blijvende liefde voor Barcelona en Catalonië vond haar neerslag in zijn eerste roman, *The South* (1990), en in *Homage to Barcelona* (1990). Terug in Ierland werkte hij als journalist en redacteur, totdat hij in de jaren negentig definitief doorbrak als schrijver, met onder meer *The Story of the Night* (1996), *The Blackwater Nightship* (1999), *The Master* (2006, over het leven van Henry James) en *Brooklyn* (2009). Zijn romans geven op indrukwekkende wijze stem aan de hedendaagse dilemma’s met betrekking tot identiteit, traditie en artistieke schepping. Tóibín heeft ook naam gemaakt als literair criticus. Momenteel is hij Leonard Milberg Lecturer in de Ierse letterkunde aan Princeton University.

DOMINIQUE DE VILLEPIN (Marokko, 1953) was tussen 2005 en 2007 minister-president van Frankrijk. Hij wordt algemeen beschouwd als een van de intelligentste *hommes politiques* van het huidige Europa, in de geest van Alexis de Tocqueville. Na zijn studie aan verscheidene prestigieuze academies begon De Villepin aan een glanzende carrière als diplomaat. Hij werd in 2002 minister van Buitenlandse Zaken (en onthield in die hoedanigheid Franse steun aan de Amerikaanse inval in Irak) en twee jaar later minister van Binnenlandse Zaken. In de tien jaar na zijn bejubelde studie over Napoleon, *Les Cent-Jours ou l’esprit de sacrifice* (2001), heeft De Villepin, die ook naam maakte als dichter, ieder jaar een boek uitgebracht. Zijn uitvoerige essays tonen een diepgaande vertrouwdheid met de Europese cultuur, die hij ziet als enige waarborg voor een veilig, sociaal en intellectueel hoogontwikkeld Europa van de toekomst.

In mei verschijnt

Daniel Barenboim, *The Ethics of Aesthetics*

Nexus Bibliotheek deel VII

Tweetalige uitgave (E-N) van de Nexus-lezing 2010,
voor € 15,00 te bestellen via de *Bestelkaart*
en op www.nexus-instituut.nl

De negen symfonieën van Beethoven tijdens het Holland Festival

In het kader van het Holland Festival 2010 wordt de volledige reeks van negen Beethoven-symfonieën, verspreid over vijf dagen, uitgevoerd. Het orkest Anima Eterna Brugge onder leiding van oude-muziekspecialist Jos van Immerseel brengt met historische instrumenten een authentieke Beethoven ten gehore. Speciaal voor deze reeks uitvoeringen schrijft de Nederlandse componist Martijn Padding een nieuwe ouverture, die op 4 juni in wereldpremière gaat. Op de andere avonden worden de symfonieën telkens voorafgegaan door een van Beethovens ouvertures. Het slotakkoord van deze *tour de force* komt natuurlijk toe aan de *Negende Symfonie*, uitgevoerd op de dag van de Nexus-conferentie.

Vrijdag 4 juni	Ouverture Martijn Padding, Symfonie 1 & 2
Zaterdag 5 juni	Ouverture <i>Coriolanus</i> , Symfonie 3 (<i>Eroica</i>) & 4
Maandag 7 juni	Ouverture <i>Egmont</i> , Symfonie 5 & 6 (<i>Pastorale</i>)
Woensdag 9 juni	Ouverture <i>Die Ruinen von Athen</i> , Symfonie 7 & 8
Vrijdag 11 juni	Ouverture <i>Die Weihe des Hauses</i> , Symfonie 9

Uitvoerenden zijn het orkest en het koor Anima Eterna Brugge onder leiding van Jos van Immerseel, met zang van Anna-Kristiina Kaappola, sopraan, Marianne Beate Kielland, alt, Markus Schäfer, tenor, en Thomas Bauer, bas. Kijk voor meer informatie op www.animaeterna.be.

De concerten, voorafgegaan door een inleiding, vinden plaats in het Amsterdamse Muziekgebouw aan 't IJ, met uitzondering van het concert op 11 juni: dat vindt plaats in het Amsterdamse Concertgebouw.

U bent van harte uitgenodigd tijdig entreebewijzen voor het bijzondere Beethoven-concert van vrijdag 11 juni te bestellen bij het Holland Festival. Als u gebruikmaakt van de *Reserveringskaart* in deze brochure, profiteert u van een aantrekkelijke korting op de entreprijs. Attentie: het entreebewijs van de Nexus-conferentie geeft niet automatisch toegang tot dit concert. Voor overige informatie, ga naar www.hollandfestival.nl.

STAF NEXUS INSTITUUT

Rob Riemen (*oprichter-directeur, hoofdredacteur*)
Kirsten Walgreen (*zakelijk directeur*)
Ilja Hijink (*persoonlijk assistent Rob Riemen*)
Marcel van den Boogert (*senior stafmedewerker beleid, eindredacteur*)
Dr. Fiona Schouten (*stafmedewerker beleid en onderzoek, redactiesecretaris*)
Lucy Vugts (*office manager*)
Vera de Laat-Putseys (*administratief medewerker*)

RAAD VAN TOEZICHT

Dr. Wim van den Goorbergh (*voorzitter*)
Mr. Joost Kuiper
Dr. Alexander Rinnooy Kan (*voorzitter SER*)
Mr.dr. Rob Visser (*directeur-generaal ministerie van Justitie*)
Mr. Joan de Wijkerslooth (*hoogleraar Universiteit Leiden*)

RAAD VAN ADVIES

Pierre Audi (*artistiek directeur De Nederlandse Opera en Holland Festival*)
Mr. Rob van den Bergh (*president TiasNimbas Business School*)
Mr.drs. Frits Bolkestein (*oud-Eurocommissaris*)
Mr. Britta Böhler (*advocaat, lid van de Eerste Kamer*)
Drs. Tom de Bruijn (*Permanente Vertegenwoordiging, Brussel*)
Ivan Fischer (*dirigent*)
Prof.dr. Marc Groenhuijsen (*Universiteit van Tilburg*)
Prof.drs. Victor Halberstadt (*Universiteit Leiden*)
Dr. Alexander Italianer (*adjunct-secretaris-generaal Europese Commissie*)
Mr. Marnix Krop (*ambassadeur in Duitsland*)
Truze Lodder (*zakelijk directeur De Nederlandse Opera*)
Drs. Ruud Lubbers (*minister-president 1982-1994*)
Mr. Hein van Oorschot (*voorzitter College van Bestuur Universiteit van Tilburg*)
Jan Raes (*algemeen directeur Koninklijk Concertgebouworkest*)
Mr. Simon Reinink (*algemeen directeur Het Concertgebouw*)
Mr. Yvonne van Rooy (*voorzitter College van Bestuur Universiteit Utrecht*)
Drs. Tom de Swaan (*voorzitter Raad van Commissarissen Van Lanschot*)
Drs. Rob Swartbol (*directeur VN en Int. Fin. Inst. ministerie van Buitenlandse Zaken*)
Jan Zekveld (*artistiek manager Het Brabants Orkest*)

REDACTIEADVIESRAAD TIJDSCHRIFT NEXUS

Dr. Jattie Enklaar (*Universiteit Utrecht*)
Dr. Marjolijn Februari (*jurist, filosoof, essayist*)
Werner Herbers (*musicus, dirigent*)
Wim Kayzer (*schrijver, journalist*)
Prof.dr. Eric Moormann (*Radboud Universiteit Nijmegen*)
Jos de Putter (*cinéaste*)
Dr. David Rijser (*Universiteit van Amsterdam*)
Prof.dr. Willem Witteveen (*Universiteit van Tilburg*)

Inzicht door samenhang

Het Nexus Instituut, in 1994 opgericht, bestudeert het Europese cultuuroed in zijn kunstzinnige, levensbeschouwelijke en filosofische samenhang om zo inzicht te bieden in eigentijdse vragen en uitdagend vorm te geven aan het cultuurfilosofische debat. Als culturele denktank beoogt Nexus een stijl van kwaliteit, eruditie en tolerantie, om op die wijze een contrapunt te zijn voor kleinheid van geest, verzuiling en nationalisme, de troosteloosheid van het niets weten en het fanatisme van het enige weten. Nexus wil zich op deze wijze scharen in de Europese humanistische traditie.

Driemaal per jaar publiceert het Nexus Instituut een aflevering van het essaytijdschrift *Nexus*, waarvan een jaargang gemiddeld 700 bladzijden telt. In de serie Nexus Bibliotheek worden belangrijke cultuurfilosofische teksten die niet eerder in het Nederlands zijn vertaald, in boekvorm uitgebracht. Abonnees van *Nexus* zijn automatisch lid van het Nexus Instituut. Het Nexus Instituut organiseert jaarlijks de Nexus-lezing en de Nexus-conferentie (beide ook toegankelijk voor niet-leden) en houdt daarnaast diverse seminars, symposia en masterclasses. Voor meer inlichtingen over het tijdschrift *Nexus* en alle overige activiteiten van het Nexus Instituut verwijzen wij u graag naar onze website, www.nexus-instituut.nl. Daar kunt u zich ook altijd aanmelden als abonnee of deelnemer aan een van de publieksactiviteiten.

Nexus Instituut

Postbus 90153 5000 LE Tilburg
tel. 013 - 466 3450 fax 013 - 466 3434
info@nexus-instituut.nl www.nexus-instituut.nl

Met bijzondere dank aan

Holland Festival,
Ministerie van OCenW, Provincie Noord-Brabant, Gemeente Tilburg,
KPMG Accountants NV, KPMG Meijburg & Co en
Stichting Vrienden van het Nexus Instituut

Opmaak: Buro Kaaiman, Alphen (NB). Illustratie: Jacques Janssen.
